

Piet H. Renooy*

Het Zwarte Circuit

Bespreking van M.A. Wisselink, *Het zwarte circuit. Fiscale, sociale en economische aspecten*. Leiden: Stenfert Kroese, 1986

Bij een film heb ik het weleens. Je gaat naar een film van een regisseur die al goede dingen gemaakt heeft. Het thema van zijn of haar nieuwe film spreekt je aan en ook de aankondiging doet het beste vermoeden. Eenmaal in de bioscoop echter, begin je na een uurtje wat nerveus te draaien. Er waren wel een paar aardige scènes, maar er zit weinig lijn in het verhaal en eigenlijk zit je te wachten op de plot. Voor je het weet verschijnt de titelrol in beeld en gaan de lichten aan. Enigszins verdwaasd schuifel je naar buiten en vraag je je af waarom de regisseur en producent zo'n film in roulatie brengen.

Een dergelijk gevoel overviel mij na lezing van *Het Zwarte Circuit* van dr A.M. Wisselink. De auteur is onder andere bekend van zijn lezenswaardige en interessante bijdragen in ESB en het zwarte circuit is een thema dat mij uitermate interesseert. Ik was derhalve nogal teleurgesteld toen ik me na 104 pagina's tekst afvroeg waarom dit boekje is uitgebracht.

bedrijfskundige inleiding

De publikatie is uitgekomen in de serie bedrijfskundige signalen. In deze reeks worden diverse maatschappelijke ontwikkelingen en bedrijfspecifieke zaken behandeld; ze is vooral gericht op personen uit het bedrijfsleven. Wisselink noemt deze doelgroep in zijn inleiding en voegt daaraan toe dat hij op een interdisciplinaire wijze een algemeen inzicht wil geven in het verschijnsel zwart circuit. In diezelfde inleiding wordt de lezer een skala van interessante thema's in het vooruitzicht gesteld, waaronder vragen als: komt het verschijnsel vooral voor bij middelgrote en kleine bedrijven, zijn er verschillen tussen branches, beroepsgroepen of regio's, neemt ruilhandel een belangrijke plaats in en wat zijn de economische gevolgen van het zwarte circuit. Helaas wordt op deze en andere vragen geen of nauwelijks antwoord gegeven.

fragmentarisch

Wat volgt is een zeer fragmentarische behandeling van het zwarte circuit. Na een inleidend hoofdstuk over begripsbepaling, benadert Wisselink het onderwerp vanuit een drietal invalshoeken, te we-

ten, de fiscaalstrafrechtelijke, de niet-ekonomische en de ekonomische invalshoek. Naar een slothoofdstuk met enige konklusies of een algemene beschouwing is het vergeefs zoeken. Het ontbreekt van een dergelijke afsluiter is een indikatie van het grootste manko van het boek; er is geen lijn in te ontdekken, het boek gaat nergens naar toe en de schrijver geeft nergens blijk van een duidelijke visie op de problematie van het zwarte circuit. Mogelijk als gevolg van dit gebrek aan visie, maar misschien wel omdat de auteur naar eigen zeggen (p.72) nooit onderzoek op dit gebied heeft gedaan, is het boek in belangrijke mate verworden tot een vaak willekeurige kollage van menigen, feiten, onderzoeksresultaten van anderen en eerdere artikelen van hemzelf. Deze opsomming gaat soms wel en soms niet vergezeld van kommentaar van de auteur, van enige consistentie is geen sprake. Wanneer dit kommentaar wel wordt gegeven, kan in een aantal gevallen een vraagteken gezet worden bij het nut en het niveau daarvan. Zo schrijft Wisselink naar aanleiding van de konstatering dat voor een bepaalde meetmethode van de omvang van het zwarte circuit additionele informatietechniek nodig is:

"Dat zou dan weer goed zijn voor een studiereisje naar oorden van geloof in socialistische staatsplanning, zoals Novosibirsk, een Mekka voor gelovigen in de algehele Maakbaarheid der Samenleving." (p.68).

Het aan elkaar schrijven van bestaand materiaal heeft ook tot gevolg dat de enigszins ingevoerde lezer weinig nieuws voorgeschoteld wordt. In extenso wordt bijvoorbeeld het rapport van de Interdepartementale Stuurgroep Misbruik en Oneigenlijk gebruik (ISMO) aangehaald en besproken. In dat kader bespreekt Wisselink ook uitvoerig het verschijnsel koppelbazen. Hij stelt daarbij zelf dat die bespreking betrekking heeft op de situatie vóór het in werking treden van de Wet Ketenaansprakelijkheid (WKA), in juli 1982. Op de effecten van die wet gaat Wisselink nauwelijks in, hoewel er reeds uitgebreide evaluatierapporten zijn verschenen van de Stichting voor Economisch Onderzoek, het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum (Justitie) en, misschien te recent, van de Sociale Verzekeringsraad. Het zou toch interessant geweest zijn om te lezen of die wet de beoogde doelen enigszins bereikt heeft en of daardoor het zwarte circuit een deuk(je) heeft gekregen. Wisselink laat dit achterwege en gaat verder met een bespreking van mogelijke fraude in diverse branches. Ook daarbij weer een opsomming van eerder verschenen stukjes van hemzelf (de automobielbranche) of anderen. Voor een deel leunt hij hierbij zelfs op kranteartikeltjes, tot ingezonden brieven toe. Overmatig veel aandacht wordt daarbij besteed aan de Slavenburg-affaire, waarbij alle trucs beschreven worden. en tevens een chronologische beschrijving van de gebeurtenissen in deze zaak. De genoemde werkwijze van het aan elkaar schrijven van losse

stukjes, doet vermoeden dat Wisselink het boekje haastig heeft geschreven, zonder echte verdieping in alle aspecten die hij behandelt. Dat heeft tot gevolg dat hij soms erg nonchalant omspringt met bepaalde facetten van het zwarte circuit die hij ter sprake brengt. Zo is op pagina 67 de volgende zinsnede te vinden: "Als niet-deskundige in deze materie moet ik wel verwijzen naar de in noot 44 vermelde onderzoeksliteratuur." De daar vermelde literatuur is vrij verkrijgbaar en zeker niet ondoorgrondelijk, waarom dan niet behandeld?

fiscaal-strafrechtelijk

Waar Wisselink zijn deskundigheid wel ligt is op het fiscaal-strafrechtelijke vlak. Dat is dan ook in het hele boekje te merken. De nadruk ligt sterk op belastingweerstand, belastingtrucs en dergelijke. Economische aspecten van het zwarte circuit blijven daardoor onderbelicht. De paragraaf '*economische factoren met betrekking tot omvang van het zwarte circuit*' bijvoorbeeld, omvat in totaal slechts driekwart pagina. Weliswaar komen economische aspecten ook elders in het boek wel voor, maar nergens ben ik ook maar een poging tot analyse van de economie van het zwarte circuit tegengekomen. Zo mis ik een behandeling van het werk van Gershuny, die het zwarte circuit heel duidelijk plaatst in een structureel economische trend naar een zogenaamde *self-service economy*. Ook schittert door afwezigheid de benadering van het zwarte circuit als *buffer voor teruggang in welvaart*, zoals onder andere betoogd door Priemus. Tevergeefs zal de lezer bovendien zoeken naar de relaties die er mogelijk bestaan met en de gevolgen voor het stelsel van sociale zekerheid, of naar de mogelijke arbeidsmarktaspekten van het zwarte circuit. Wat dat laatste betreft zou de link naar flexibilisering van de formele arbeidsmarkt gelegd kunnen worden, al was het maar globaal.

Konklusie

Resumerend kan worden gesteld dat het boekje van Wisselink weinig te bieden heeft. Het maakt een haastige en rommelige indruk, dit in tegenstelling tot eerder verschenen interessante artikelen van deze auteur. Voor degenen die zich in het terrein van het zwarte circuit willen verdiepen is deze publikatie dan ook geen aanrader. In de literatuurlijst is een aantal titels opgenomen die voor dat doel beter geschikt zijn.

Literatuur:

- Gershuny, J.I., 1983, *Social innovation and the division of labour*. Oxford.
Geuns, R.C., J.W.M. Mevissen en P.H. Rcnnooy, 1985, *Informele economie; Perspectieven en gevaren*. Leiden.
Informele economie. Preadviezen van de Vereniging voor Staathuishoudkunde, 1984, Leiden.
Priemus, H., 1979, Over de huishoudelijke sector. In: *Economisch Statistische Berichten*, 10 -1-1979.